

mixing historical fact and fiction, parody and irony. John Barth and Kurt Vonnegut show stimulating and manipulative power of the media and popular culture that influence the perception of the world.

Key words: American literature, postmodernist tendencies, experiments with language.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 82. 01 / 09

Н. В. Гладка

СПЕЦИФІКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБРАЗУ НАРЦИСА В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XII СТОЛІТТЯ

Питання про існування історії Нарциса в західноєвропейській літературі після розпаду класичної культури має неабияке значення, оскільки воно пов'язане з проблемою творчого потенціалу образів міфологічного походження та їх ролі в культурній діяльності, у процесі засвоєння досягнень світової культури людством та окремою особистістю. Такі образи беруть участь у безперервному русі культури, у діалозі між минулим та сучасністю. При всій різноманітності досліджень даного аспекту світового літературного процесу до теперішнього моменту немає робіт, які враховували б широкий історико-літературний матеріал, побудований на образах різного походження. Тому зараз особливого звучання набувають дослідження цієї проблеми з урахуванням специфіки тлумачення таких структур у різні культурно-історичні епохи.

Низку праць зарубіжних та вітчизняних літературознавців присвячено дослідженню закономірностей функціонування міфологічних образів. У галузі вивчення цих понять теоретично вагомими праці В. Антофійчука, Р. Беркова, А. Волкова, Ю. Лотмана, Ю. О. Микитенка, А. Нямцу. Літературознавці створили багато цікавих праць про інтертекстуальні зв'язки, поетичні порівняння образу Нарциса з іншими образами античної міфології, зокрема з Орфеєм, Пігмаліоном, Химерою, Протеєм, Едіпом (Р. Меговен (R. Magowan), Дж. Рейпер (J. Raper), Дж. Расел (J. Russell), В. Гамільтон (V. Hamilton).

Актуальність теми зумовлюється потребою розширення знань про образ Нарциса та його вкоріненість у європейську літературу. Завдання статті – з'ясувати специфіку інтерпретації образу Нарциса в XII столітті, а також окреслити контури цієї структури як літературознавчої категорії.

Широкий спектр форм і способів трактування образного матеріалу, його здатність до трансформацій суттєво збагачує творчі можливості авторів, сприяє активному оновленню класичних зразків, визначає їх часткову та загальну культурно-історичну актуальність.

Дослідники, що простежували вплив класичної літератури на культурне життя Європи XII століття, відзначають пріоритетне використання образу Нарциса в епосі та ліриці, а також констатують, що основним джерелом та імпульсом для багатьох авторів протягом століть були «Метаморфози» Публія Овідія Назона.

Проте, літературознавець М. Моклиця акцентує низку не розмежованих понять, ужитих щодо цього образу: символ, метафора, алегорія. Уже середньовічна герменевтика переконливо довела суттєву різницю між мовленням, заснованим на символі, алегорії чи метафорі. Різна інтерпретація структури якраз і залежить від інтенсифікації того чи іншого типу мовлення, кожне з яких здатне цілком трансформувати зміст початкового тексту. У сюжеті про Нарциса символом є нарцис-квітка, яка з'являється після смерті юнака: це символ тлінної краси матеріального світу. Нарцис-юнак, задивлений у плесо, це алегорична картина з привнесеним з допомогою сюжету додатковим змістом: закоханість у самого себе. З того моменту, як відображення у дзеркалі починає асоціюватись з проекцією внутрішнього Я, вступає в дію метафоричне мовлення, засноване на подвоєнні, починаються всі ті численні перетворення, які властиві для мотиву двійництва. Таким чином чітко бачимо механізм зміни емотивних маркерів в різних складниках сюжету: символ акцентує прекрасно-трагічний аспект образу, метафора психологізує сюжет і посилює позитив процесу самопізнання, лише алегорія висуває на перший план негативно маркований аспект самозакоханості, егоцентризму.

У праці «Полікратик» («Policraticus») І. Солсберійський досліджує поняття «влада» і «слава» [1, с. 292]. Ті, що прагнуть влади та слави, стверджує автор, не хочуть думати, а намагаються досягнути уявне. Вони зневажають інших і прагнуть здобути неможливе, тішать себе оманливим уявленням про речі. Ці характеристики притаманні нарцисичному типу особистості. Нарцис з міфу перетворюється в квітку: захопившись своїм відображенням, він гине молодим, як квітка без плоду («*sine fructu*»). І. Солсберійський звертається до історії про Нарциса, щоб проілюструвати характер абстрактно-загального пояснення норм оцінювання. Він стверджує, що влада і слава – самі по собі ніщо, а люди прагнуть лише спотвореного переоцінювання власних хибних уявлень. Нарцис, вдивляючись у своє відображення, не усвідомлює його суті, бо нерозсудливий і обмежений. Помилка того, хто прагне влади, аналогічна до Нарцисової: «*ніхто не розуміє, що бажаний об'єкт створюється ним самим і його помилковими баченнями*», – стверджує І. Солсберійський [1, с. 312].

Своєрідно витлумачив «Метаморфози» Овідія Арнольфо Орлеанський – він поєднав переказ із докладним аналізом

алегоричного змісту твору [2]. У персонажах античних міфів А. Орлеанський вбачав персоніфікації абстрактних понять «*repute*» і «*conceit*» («репутація» і «зарозумілість»). Він оцінював Нарциса як марнославу людину, навколо якої, завдяки символічним мотивам, виник міф. Слово «*тінь*» в А. Орлеанського – стрижневе для експлікації. Пояснюється це тим, що Нарцис вмирає через неможливість торкнутися тіні, слово «*deceptus*» (обдурений) є важливим у такому тлумаченні. У цьому контексті, на думку А. Орлеанського, саме помилка героя стає провідним мотивом. Рішучість, з якою Нарцис відкидає почуття Ехо, і його міфологічна репутація забезпечують основу для експлікації образу Нарциса як зарозумілого юнака [2, с. 5]. Епізод про відображення А. Орлеанський не розглядає як покарання Нарциса, а як очевидний результат його самовпевненості. Зверхність героя призводить його до загибелі, символом цієї трагедії стала ефемерна квітка. У такій інтерпретації поряд розміщуються символічні значення образів дзеркала і квітки, які репрезентують уявлення про певні риси образу Нарциса. Тінь Нарциса – це емблема марноти світського визнання і матеріальних речей; квітка, що має його ім'я – це ще й символ недовговічності, який належить до влади часу над перетвореннями. А. Орлеанський цікаво інтерпретував образ Ехо як *Fama* («репутація»), відкинувши будь-яке релігійне трактування цього поняття. У своєму тлумаченні міфу про Нарциса він поставив героя у нову систему цінностей: *Fama* – це щось позитивне саме по собі, це репутація, яка гарантує безсмертя. Хто не дбає про своє добре ім'я, помре: «*spreta fama post paululum tamquam non fuissent, moriuntur*» – відтак, смерть не порятунок, а падіння в небуття [3, с. 374–376].

Мотив метаморфоз у його символічних зв'язках із образом дзеркала досліджує О. Некам у монографії «Про природу речей» («*De Naturis Rerum*»), його міркування можна перефразувати так: «Якщо процвітання і щастя посміхнуться тобі, людине, і якщо громадськість вітає тебе, не забувай про свою вразливість. Якщо ти наділений красою і принадами, нехай не обдурять вони тебе, як Нарциса. Повір мені, тіло твоє перетвориться не на квітку, а на попіл» [4]. У своїй праці О. Некам згадує Ехо: він описує повітря, яке сформоване з її голосу і яке повертається луною, натрапляючи на перешкоду. Дослідник порівнює Ехо з балакучими людьми. На його думку, поети захоплюються історією про почуття Ехо до Нарциса, бо ця розповідь має загальнолюдський сенс, страждання Ехо близькі та зрозумілі читачам цієї історії [4, с. 66].

У тексті О. Некам дає негативне тлумачення образу Ехо: вона є символом невиправданої готовності захоплюватися іншими, що веде до втрати власної гідності. Це пояснення, на наш погляд, не враховує того факту, що Нарцис не відповів взаємністю на її любов, не оцінив щиросердних почуттів до нього.

І. Солсберійський, А. Орлеанський і О. Некам трактували Нарциса як символ марносластва. Використовуючи сучасну термінологію, шведська дослідниця Л. Вайн стверджує, що її попередники часто

пов'язували образ Нарциса зі свідомою саморефлексією, інтерпретували його як уособлення проблеми сприйняття ілюзії та реальності. Літературознавець переконана в тому, що Нарцис репрезентує не свідому саморефлексію, а помилкове сприйняття ілюзії і реальності: «*It is not the conscious self-reflection that Narcissus represents to them, but rather the confusion of illusion and reality*» [5, с. 76].

Проаналізовані тексти XII століття ілюструють три варіанти звернення до образу Нарциса: це або попередження для того, хто не помітить почуттів і підкориться силі любові, або архетип поглинутого коханням, або в алегоричній експлікації метаморфози – нагадування про марність зверхності та амбіцій. Письменників того часу не цікавить Нарцис, який упізнає власне себе у відображенні та розуміє: він бачить себе, а не іншу істоту, який повною мірою усвідомлює, що він любить саме себе і свою красу та який не може звільнитися від цього парадоксу. Нарцис уособлює не свідому саморефлексію, а неспроможність відрізнити ілюзію від реальності.

Дослідження генези міфологічного образу, починаючи від Овідія, який одним з перших ввів сюжет про Нарциса в літературну традицію, що передуює появі поняття «нарцисизм», дозволяє створити досить повну та цілісну картину функціонування сюжету про Нарциса в європейській літературі протягом тисячоліть. Це величезна кількість авторів і текстів, серед яких чимало класичних, це досить широка палітра інтерпретацій, коли ті чи інші елементи структури акцентуються або переосмислюються. Зокрема, в текстах XII ст. відстежено три різні варіанти звернення до образу Нарциса. Це або попередження для того, хто не помітить і підкориться силі любові, або архетип поглинутого коханням, або в алегоричній експлікації метаморфози, – нагадування про марність зверхності та амбіцій. У цілому в спектрі тлумачень образу переважають негативні маркери: марнославство, самокоханість, злочин і покарання тощо.

Подальше відстеження трансформації сюжету і образу, на основі свідомого діалогу з текстом Овідія, розширює палітру значень, серед яких особливо важливе розуміння історії Нарциса як історії про самопізнання людини.

Список використаної літератури

1. Pike J. B. Frivolities of Courtiers and Footprints of Philosophers / Joseph B. Pike; [being a trans. of the 1st, 2nd, 3rd books and selections from the 7th and 8th books of the Policraticus of John of Salisbury]. – NY. : Octagon Books, 1972. – 440 p. **2. D'Orléans A.** Un cultore di Ovidio nel secolo XII / Arnolfo d'Orléans; [trans. by Fausto Ghisalberti]. – Milan : Hoepli, 1932. – 209 p. **3. Ghisalberti F.** Arnolfo d'Orleans, un cultore di Ovidio nel secolo XII. Milano, Ulrico Hoepli, 1932 / Fausto Ghisalberti // Memorie del R. Istituto lombardo di scienze e lettere, vol. XXIV, fasc. IV. Bibliothek de l'ecole des chartes. – 1933. – V. 94. – Num.1. – Pp. 374 – 376. **4. Neckam A.** De Naturis

Rerum libri duo / Alexandri Neckam; [ed. by Thomas Wright]. – London : Longman, Roberts and Green, 1863. – 541 p. **5. Vinge L.** The Narcissus Theme in Western European Literature up to the Early Nineteenth Century / Louise Vinge; [trans. by Robert Dewsnap, Lisbeth Gronlund and Nigel Reeves, Ingrid Soderberg-Reeves]. – Lund, Sweden : Gleerups, 1967. – 448 p.

Гладка Н. В. Специфіка інтерпретації образу Нарциса в європейській літературі XII століття

Стаття присвячена вивченню спектру тлумачень образу Нарциса в середньовічних текстах. Дослідження генези міфологічного образу Нарциса в літературній традиції, що передуює появі поняття «нарцисизм», дозволяє створити досить повну та цілісну картину функціонування сюжету про Нарциса в європейській літературі протягом тисячоліть. Цей образ слугує для пояснення різних феноменів. У статті акцентується на тому, що в європейській літературі XII століття переважають негативні маркери: марнославство, самозакоханість, злочин і покарання.

Ключові слова: європейська література, інтерпретація, літературознавча категорія, міфологічний образ, Нарцис.

Гладкая Н. В. Специфика интерпретации образа Нарцисса в европейской литературе XII века

Статья посвящена изучению спектра толкований образа Нарцисса в средневековых текстах. Исследование генезиса мифологического образа Нарцисса в литературной традиции, предшествующее появлению понятия «нарциссизм», позволяет создать достаточно полную и целостную картину функционирования сюжета о Нарциссе в европейской литературе в течение тысячелетий. Этот образ служит для объяснения различных феноменов. В статье акцентируется на том, что в европейской литературе XII века преобладают негативные маркеры: тщеславие, самовлюбленность, преступление и наказание.

Ключевые слова: европейская литература, интерпретация, литературоведческая категория, мифологический образ, Нарцисс.

Hladka N. V. Specificity of Narcissus' Image Interpretation in the European Literature of the XIIth Century

The article is devoted to the study of the spectrum of Narcissus' image interpretations in the medieval texts. The study of the genesis of the mythological Narcissus' image in the literary tradition that precedes the term «narcissism» enables creation of a fairly complete and coherent picture of the Narcissus' story functioning in the European literature for centuries. An attempt of generalized narcissism interpretation in its connection with literary and psychological problems is performed for the first time in the Ukrainian literary criticism. This notion is interpreted not only as one of the driving literary elements. Narcissism concept illustration is performed through textual interpretation. The research focuses on the interpretation of the Narcissus'

image and the manifestations of narcissistic personality accentuation of character as well as the expressions of narcissistic personality orientation in the text. Narcissism is regarded as an aesthetic, psychological and philosophical category that provides understanding of literary evolution and specificity of European literary process. This image serves to explain different phenomena. Vanity, narcissism, crime and punishment operating as negative markers prevail in the European literature of the XIIth century.

Key words: European literature, interpretation, literary category, mythological image, Narcissus.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Бистрова О. О.

УДК 811.111'38

Н. О. Ємець

ПРОПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ МЕТАФОРИЧНОСТІ Я-ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ

У ХХ столітті метафора стає феноменом, що об'єднує дослідження в різних галузях знань і формує новий вектор наукових пошуків. Розвідки в царині концептуальної метафори дають поштовх вивченню когнітивних процесів свідомості людини [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8], які окреслюють загальні положення, що визначають метафору як важливу ментальну операцію, яка формує спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу.

За словами О. П. Воробйової, «метафора, яка є предметом філологічних студій, у тому числі й у дидактичному аспекті, може слугувати ефективним інструментом самопояснення і, водночас, структурування сукупності пояснювальних коментарів, що формують певний лінгводидактичний інтерактивний сценарій» [1, с. 82–83]. Універсальність механізмів метафори пояснює міждисциплінарність пошуків у цій галузі і зумовлює появу нових ракурсів дослідження, пропонуючи підходи до розпізнання, тлумачення та систематизації метафоричних моделей. Утім, на нашу думку, більшість прогресивних теорій (наприклад, концептуальної метафори чи концептуальної інтеграції) ґрунтуються на дедуктивному методі аналізу, який небезпідставно критикують за його суб'єктивність і відсутність чіткої процедури дослідження. Натомість розроблена Х. Стеном і його Лабораторією метафори універсальна модель («five-step method» [3; 7; 8]) пропонує новий вектор дослідження – послідовний обґрунтований шлях від мовних одиниць до концептуальних структур. Метою нашої статті є